

SKUP 2001 – 4

Prosjekt: "Forbrytelse og straff"
Medarbeider: John Hultgren og Tone Tveøy
Publikasjon: Aftenposten
Publisert: Juli 2001
Medium: Avis
Tema: Retts- og kriminal

Forbrytelse og straff

Metoderapport til SKUP

JOHN HULTGREN OG TONE TVEØY
AFTENPOSTEN

Oslo 3/1-02 John Hultgren

Navn på deltagere:
John Hultgren
Tone Tveøy

Tittel på prosjektet:
Forbrytelse og straff

Hvor og når publisert:
Artiklene er publisert i Aftenposten i perioden fra 15. juli til 19. juli 2001.

Redaksjon/adresse:
Aftenpostens innenriksredaksjon og politisk redaksjon
Postboks 1178, sentrum
0107 Oslo

Journalistenes adresse og telefonnummer:

Aftenposten
Postboks 1178, sentrum
0107 Oslo
91793980 (Hultgren)

I skrivende stund er John Hultgren på flyttefot til Midtøsten, og den nye adressen er ennå ikke klar.

1.0 Innledning

Under en konferanse i København i april 2001 ble vi kontaktet av to finske journalister som spurte om Aftenposten ville delta i et samarbeidsprosjekt. Hensikten med prosjektet var å sammenligne straffnivå i ulike europeiske land. Vi sa der og da ja til invitasjonen. Kort tid etter hjemkomst til Norge ble 10 beskrivelser av kriminelle handlinger sendt oss på e-post.

Avtalen med journalist Susanna Reinboth i Helsingin Sanomat var at vi skulle få en norsk dommer til å vurdere de kriminelle handlingene, og avsi dommer til hver enkelt av dem. Det samme skulle journalister i de andre landene som skulle være med i undersøkelsen.

Allerede før arbeidet ble satt i gang, ble vi interessert i å gjøre noe tilsvarende i Norge. Derfor sendte vi de samme ti "casene" til alle by- og herredsretter her i landet. Vi følte oss relativt sikre på at det er forskjeller landene imellom på hvor strengt ulike kriminelle handlinger blir straffet. Men vel så interessant var det å finne ut om det også er geografiske forskjeller på straffnivå i Norge.

1.1 Oppbygging av metoderapporten

Prosjektet består av en internasjonal og en nasjonal sammenligning av straffnivået. I denne metoderapporten vil disse bli beskrevet hver for seg ettersom arbeidet i vesentlig grad har vært atskilt. Mesteparten av arbeidet har vært med den nasjonale delen, og dette vil derfor også bli viet mest plass i rapporten.

1.2 Hva vi fant, og konsekvensene av det

Undersøkelsen avdekket at det er store forskjeller mellom by- og herredsrettene for hvor lang straff de vil gi for akkurat de samme kriminelle handlingene. Den river også i stykker bildet vi lenge har hatt om at Norge straffer kriminelle svært mildt. Som følge av prosjektet ble det høsten 2001 satt i gang et forskningsprosjekt som finansieres av Justisdepartementet. Mandatet er å finne ut om det virkelig er forskjeller av betydning i domstolenes straffeutmåling i sammenlignbare saker. Den økonomiske støtten fra Justisdepartementet kom etter press fra Stortinget, hvor flere representanter krevde en slik undersøkelse.

1.3 Problemstillinger

Den første problemstillingen var: Straffer Norge sine kriminelle strengere eller mildere enn de andre landene i undersøkelsen?

En ytterligere problemstilling kom raskt til: Er det forskjell mellom by- og herredsrettene i Norge i hvor strengt de vil straffe de samme lovbruddene?

2.0 Innsamling av data

2.1 Internasjonalt

Vi ønsket primært en dommer i Oslo byrett til å utmåle straffer til den internasjonale undersøkelsen. Etter mye om og men fikk vi kontakt med Finn Haugen som var villig til å utmåle straffer i sakene. Han fikk de ti kriminelle eksemplene levert under et møte vi hadde med ham, hvor vi også diskuterte hensikten med prosjektet og hvordan svarene skulle publiseres. Om lag to uker senere hadde vi et nytt møte hvor Haugen redegjorde for hvor lang straff han mente var riktig i hvert enkelt tilfelle, og samtidig viste til rettspraksis som underbygget straffeutmålingen. Disse "dommene" ble sendt videre til Finland. Etter hvert som de ulike journalistene fikk inn sine svar, ble alle sendt via Finland og videre til hver enkelt deltager.

Dagens Nyheter skulle i utgangspunktet være svensk medium i prosjektet, men avisen trakk seg sent i mai. Aftenposten har et samarbeid med Svenska Dagbladet, og vi kontaktet derfor en redaktør der som tente på alle pluggen og sa ja til å være med.

Journalistene i de ulike avisene kommuniserte hele tiden på e-post. Her ble fremdriften, uklarheter omkring spørsmål og etterhvert også enkelte vanskeligheter ved de ulike besvarelsene, eller dommene, diskutert.

2.2 Nasjonalt

Brevet til alle by- og herredsretter i Norge ble sendt ut torsdag 10. mai. Det ble satt svarfrist til 25. mai. Fristen ble nøye vurdert ut i fra hva som ville gi oss flest svar. Vi var redd for at domstolene ville legge den i skuffen og glemme den hvis det ble satt for lang frist, men samtidig var vi redd for at dommerne ikke ville ha tid til å svare hvis fristen var for kort. I denne saken viste det seg å være en betydelig feilvurdering å sette den til 25. mai. En måned ekstra hadde nok vært mer realistisk. Det viste seg nemlig at flere domstoler bare la undersøkelsen bort da de oppdaget at fristen var så kort. Det innebar at vi måtte sende ut svært mange ekstrakopier da vi begynte å ringe rundt å purre senere.

Vi hadde ikke veldig store forhåpninger til hvor mange domstoler som ville svare, men ble likevel veldig skuffet. Da fristen var gått ut, hadde vi fått ni svar. Av dem var syv negative, det var brev hvor dommere forklarte hvorfor de ikke ville delta i undersøkelsen. Ettersom et av de positive svarene var Oslo som jo var samlet inn fra før, var det altså bare en eneste domstol som sendte oss sine dommer før fristen løp ut.

Det var krise, for svarene sa oss selvfølgelig ingenting. Alternativene vi så var disse: Vi kunne sende ut et nytt brev til alle. Vi kunne ringe rundt til alle, eller vi måtte bare glemme den nasjonale delen og konsentrere oss om den internasjonale. Selv om telefonpurring var det mest arbeidskrevende alternativet, vurderte vi sannsynligheten for suksess som så mye bedre ved å ringe rundt enn ved å skrive, at vi satt i gang med en meget omfattende telefonrunde.

2.3 Telefonlogg

Med så mange domstoler å holde oversikt over, forsto vi straks at vi trengte et eget system for å systematisere telefonrunden. Veldig ofte fikk vi beskjed om at sorenskriver eller byrettsjustitiarius ikke var til stede, og derfor måtte vi ha en oversikt over når vi hadde ringt den enkelte domstol, og hvilken beskjed domstolen ga. For å gjøre det overkommelig trengte vi samtidig et søkbart system hvor vi lett kunne finne ut hvem vi skulle ringe til den og den dagen.

Vi satt i gang ut i fra et tips vi fikk under et foredrag på konferansen i København. Jo Craven McGinty viste der en telefonlogg hun hadde laget i Excel. Den prøvde vi å overføre til vårt prosjekt. I korthet kan telefonloggen forklares slik: Det er kolonner for rettsinstans, for når vi ringte – dato og klokkeslett, for hvilken beskjed vi fikk, når vi skulle ringe tilbake og kontaktperson. I tillegg la vi inn en kolonne for e-postadresser. Den siste viste seg å være ganske unødvendig ettersom svært få dommere bruker e-post overhode.

Så begynte vi på toppen og ringte rundt til alle by- og herredsretter i landet. Dette var svært tidkrevende, spesielt fordi dommerne ofte enten var opptatt i retten eller på reise. Derfor måtte vi ringe de samme kontorene opp igjen en rekke ganger. I en uke brukte en av journalistene all tid hver dag på å ringe. I ytterligere tre-fire uker brukte journalisten deler av arbeidsdagen på å ringe rundt.

Telefonloggen gjorde jobben mye enklere og mer oversiktlig enn det ellers ville vært. Ved å ha notert både dato og klokkeslett for når forrige henvendelse, var det veldig mye vanskeligere for enkeltdommere og si at de ikke kunne huske henvendelsen. Da sa vi at vi hadde ringt den 12. juni klokken 11.32, og fått den og den beskjeden. En rekke ganger frisket det på hukommelsen hos den vi snakket med, som straks sa: Og ja, det var det, ja. Og så var vi i gang med en samtale som ble helt annerledes enn om vi hadde sagt at jo, jeg tror jeg har ringt tidligere, var det i forrige uke tro? Ved at jeg gjorde inntrykk av seriøsitet og systematikk var det verre å avspise oss med bambus.

Dessuten er det hurt å skrive opp en liten detalj som dommeren nevnte under forrige samtale. Det kan for eksempel være at vedkommende sitter og skriver en dom i en spesiell sak. Ved å skrive det opp i telefonloggen, leser man det rett før en ringer tilbake kanskje en uke senere. Da kan det være lurt å spørre om hvordan det gikk med dommen, om hvor lang straff det ble, eller noe slikt. Da føler dommeren seg straks litt spesiell, og det hjelper på innstillingen også til det vi vil spørre om.

Vi brukte filter for på enklest mulig måte å kunne identifisere hvilke domstoler vi skulle ringe den enkelte dag. Dette fungerer slik: I kolonnen for når vi skulle ringe tilbake skrev vi en dato. Til sammen hadde jeg 60 domstoler i telefonloggen. Ved å bruke filter, identifiserte programmet alle de domstolene vi hadde satt for eksempel 28. juni på. Ved å velge den fra rullegardinen som kommer opp når jeg trykker på filter, så rydder programmet unna alle andre, og bare de med 28. juni står tilbake. Svært effektivt.

På samme måte kan vi holde god oversikt over hvilke domstoler vi skal ringe de ulike dagene uten å lete oss frem på hele listen. I stedet henter vi altså bare den enkelte dag fra rullegardinen, og ser straks hvilke og hvor mange som skal kontaktes hver dag vi har satt opp noen. Det kan være en grei måte å fordele på også, hvis det er domstoler hvor det ikke er en spesiell dag hvor vi må ringe.

Telefonloggen så slik ut. Dette er et eksempel. Til høyre er dato for når vi skal purre domstolen på ny.

Microsoft Excel

B6 Moss byrett

Straffenivå					
	B	C	D	E	F
	Dato	klokken	Beskjed	Purre	
1	Rettsinstans				
2	Asker og bærum h.rett	05.06.01	kl. 12.00	Ikke hatt tid. Skal prøve å få svar	18.jun
3	Drammen byrett	05.06.01	kl. 12.03	Jon Kalsrud ringte tilbake. Usikker. I løpet av uken	19.jun
4	Indre Follo h.rett	05.jun	kl. 12.15	Beskjedd formidlet av sekr. om at de ikke vil delta	18.jun
5	Kristiansand byrett	05.jun	kl. 12.22	Avsluttet	Nei
6	Moss byrett	05.jun	kl. 12.30	Konst. justitt. Helen sier hun leverer i løpet av uken	25.jun
7	Nordmøre herredsrett	05.jun	kl. 13.30	Jan Eiting Lied er interessert. Skal svare snart.	28.jun
8	Nord Troms herr.	05.jun	kl. 13.39	Martens vil ikke delta - mener det er usensert	Nei
9	Sarpsborg byrett	05.jun	kl. 14.05	Prøv ingen senere	21.jun
10	Skien og Porsgrunn byrett	05.jun	kl. 14.16	Jan Mydland er positiv - trenger ut måneden. Fikk ny.	25.jun
11	Sorenskrivern i Alta	05.jun	kl. 14.26	Ikke mulig å få tak i	26.jun
12	Sorenskrivern i Brennøy	05.jun	kl. 14.28	Sorenskriver ikke tilstede.	13.jun
13	Sorenskrivern i Eidsvoll	05.jun	kl. 14.39	Lover å svare	03.jul
14	Sorenskrivern i Eiker, Modum	05.jun	kl. 14.40	Ny puring 02.07 - s-skriver tilbake tirsdag	19.jun
15	Sorenskrivern i Gauldal	05.jun	kl. 14.48	Ny puring 28.06 - s-skriver Selbåg sier hun skal prøve i beg. av juli	03.jul
16	Sorenskrivern i Hadeland og Land	05.jun	kl. 14.58	Sorenskriver Gunnar Hanssen fikk oversent nytt.	26.jun
17	Sorenskrivern i Hallingdal	05.jun	kl. 15.04	Ikke til stede.	27.jun
18	Sorenskrivern i Hardanger	28.jun	kl. 12.42	Ny puring 02.07 - s-skriver ikke til stede	04.jul
19	Sorenskrivern i Hammerfest	05.jun	kl. 15.07	Sorenskrivern i retten - hver dag t.o.m. 11. juni.	12.jun
20	Sorenskrivern i Holmestrand	05.jun	kl. 15.25	Puring 25.06. Sier han skal gjøre det	29.jun
21	Sorenskrivern i Holt	05.jun	kl. 15.27	Opplatt med å skrive dom.	28.jun
22	Sorenskrivern i Hedemærken	07.jun	kl. 11.08	Sorenskrivern ikke tilbake før mandag	25.jul
23	Sorenskrivern i Heggen og Frøland	07.jun	kl. 11.10	Sorenskrivern ikke tilstede - han ringer tilbake	13.jun
24	Sorenskrivern i Horten	07.jun	kl. 11.14	Sorenskrivern sier han har rettet en henvendelse til lagmannsretten	15.jun
25	Sorenskrivern i Indre Sogn	07.jun	kl. 11.23	Har svart - sendt i brev postlagt 05.07	Nei
26	Sorenskrivern i Jæren	07.jun	kl. 11.25	Har ikke tid - prøver puring senere	03.jul
27	Sorenskrivern i Karmund	07.jun	kl. 11.27	Ny puring 14. juni - prøv ingen senere	25.jun
28	Sorenskrivern i Kragere	07.jun	kl. 11.33	Sorenskrivern ikke tilstede. SYKEMELDT PÅ UBESTEMT TID	22.jun
29	Sorenskrivern i Larvik	07.jun	kl. 11.28	Vil ikke	Nei
30	Sorenskrivern i Lofoten	07.jun	kl. 11.40	S-skriver Rolf Eidissen sier han ikke vil svare	Nei
31	Sorenskrivern i Midtbyrdland	07.jun	kl. 11.48	Har ikke tid	28.jun
32	Sorenskrivern i Nordre Follo				
33	Sorenskrivern i Porsgrunn				
34	Sorenskrivern i Rindal				
35	Sorenskrivern i Sandnessjøen				
36	Sorenskrivern i Steinkjer				
37	Sorenskrivern i Ström				
38	Sorenskrivern i Sør-Østfold				
39	Sorenskrivern i Sørland				
40	Sorenskrivern i Sør-Trøndelag				
41	Sorenskrivern i Tvedestrand				
42	Sorenskrivern i Tvedestrand				
43	Sorenskrivern i Tvedestrand				
44	Sorenskrivern i Tvedestrand				
45	Sorenskrivern i Tvedestrand				
46	Sorenskrivern i Tvedestrand				
47	Sorenskrivern i Tvedestrand				
48	Sorenskrivern i Tvedestrand				
49	Sorenskrivern i Tvedestrand				
50	Sorenskrivern i Tvedestrand				
51	Sorenskrivern i Tvedestrand				
52	Sorenskrivern i Tvedestrand				
53	Sorenskrivern i Tvedestrand				
54	Sorenskrivern i Tvedestrand				
55	Sorenskrivern i Tvedestrand				
56	Sorenskrivern i Tvedestrand				
57	Sorenskrivern i Tvedestrand				
58	Sorenskrivern i Tvedestrand				
59	Sorenskrivern i Tvedestrand				
60	Sorenskrivern i Tvedestrand				
61	Sorenskrivern i Tvedestrand				
62	Sorenskrivern i Tvedestrand				
63	Sorenskrivern i Tvedestrand				
64	Sorenskrivern i Tvedestrand				
65	Sorenskrivern i Tvedestrand				

Loggen gir dermed god oversikt over hvilke domstoler som skal ringes den enkelte dag. Men med 65 domstoler til sammen i loggen, ville det likevel blitt mye arbeid med å lete seg frem til hvilke vi skulle ringe for eksempel 28. juni hvis vi ikke hadde brukt filter. Det fungerer slik: Vi setter markøren på "rullegardinen" på feltet "Purre". Da kommer dette opp:

Microsoft Excel

Beskriv, Vis, Sett inn, Formål, Verktøy, Data, Vpdi, Help

100%

B6 Moss byrett

Straffetings

	B	C	D	E	F
1	Rettsinstans	Dato	klokken	Beskjed	Purre
2	Asker og bærnum herr rett	05.06.01	kl. 12.00	Ikke hatt tid. Skal prøve å få svart	(A) (A)
3	Drammen byrett	05.06.01	kl. 12.03	Jon Kalsrud ringte tilbake. Usikker. I løpet av uken	(H) (H)
4	Indre Follo h.rett	05.jun	kl. 12.15	Beskjed formidlet av sekr. om at de ikke vil delta	(E) (E)
5	Kristiansand byrett	05.jun	kl. 12.22	Avsluttet	12.jun
6	Moss byrett	05.jun	kl. 12.30	Konst. justiti. Helen sier hun leverer i løpet av uken	13.jun
7	Nordmøre herredsrett	05.jun	kl. 13.30	Jan Erling Lied er interessert. Skal svare snart.	15.jun
8	Nord Troms herr.	05.jun	kl. 13.39	Martens vil ikke delta - mener det er usensert	18.jun
9	Sarpsborg byrett	05.jun	kl. 14.05	Prøv ingen senere	19.jun
10	Skien og Porsgrunn byrett	05.jun	kl. 14.16	Jan Mydland er positiv - trenger ut måneden. Fikk ny.	20.jun
11	Sorenskriveren i Alta	05.jun	kl. 14.26	Ikke mulig å få tak i	21.jun
12	Sorenskriveren i Brønnøy	05.jun	kl. 14.28	Sorenskriver ikke tilstede.	22.jun
13	Sorenskriveren i Eidsvoll	05.jun	kl. 14.38	Lover å svare	25.jun
14	Sorenskriveren i Eiker, Modum	05.jun	kl. 14.40	Ny puring 02.07 - s-skriver tilbake tirsdag	26.jun
15	Sorenskriveren i Gauldal	05.jun	kl. 14.48	Ny puring 28.06 - s-skriver Selvåg sier hun skal prøve i beg. av juli	27.jun
16	Sorenskriveren i Hadeland og Land	05.jun	kl. 14.58	Sorenskriver Gunnar Hanssen fikk oversent nytt.	28.jun
17	Sorenskriveren i Hallingdal	05.jun	kl. 15.04	Ikke til stede.	29.jun
18	Sorenskriveren i Hardanger	28.jun	kl. 12.42	Ny puring 02.07 - s-skriver ikke til stede	04.jul
19	Sorenskriveren i Hammerfest	05.jun	kl. 15.07	Sorenskriveren i retten - hver dag t.o.m. 11. juni.	12.jun
20	Sorenskriveren i Holmestrand	05.jun	kl. 15.25	Puring 25.06. Sier han skal gjøre det	29.jun
21	Sorenskriveren i Holt	05.jun	kl. 15.27	Opplatt med å skrive dom.	28.jun
22	Sorenskriveren i Hedemårken	07.jun	kl. 11.08	Sorenskriveren ikke tilbake før mandag	25.jul
23	Sorenskriveren i Heggen og Frøland	07.jun	kl. 11.10	Sorenskriveren ikke tilstede - han ringer tilbake	13.jun
24	Sorenskriveren i Horten	07.jun	kl. 11.14	Sorenskriveren sier han har rettlet en henvendelse til lagmannsretten	15.jun
25	Sorenskriveren i Indre Sogn	07.jun	kl. 11.23	Har svart - sendt i brev postlagt 05.07	Nei
26	Sorenskriveren i Jæren	07.jun	kl. 11.25	Har ikke tid - prøv puring senere	03.jul
27	Sorenskriveren i Karmsund	07.jun	kl. 11.27	Ny puring 14. juni - prøv ingen senere	25.jun
28	Sorenskriveren i Kragere	07.jun	kl. 11.33	Sorenskriveren ikke tilstede. SYKEMELDT PÅ UBESTEMT TID	22.jun
29	Sorenskriveren i Larvik	07.jun	kl. 11.28	Vil ikke	Nei
30	Sorenskriveren i Lofoten	07.jun	kl. 11.40	S-skriver Rolf Eidissen sier han ikke vil svare	Nei
31	Sorenskriveren i Midthordland	07.jun	kl. 11.48	Har ikke tid	28.jun

Det vi ser er en oversikt over hvilke datoer vi har satt opp en eller flere domstoler som vi skal purre. Da velger vi en av dem med musa, nok en gang for eksempel 28. juni, og får opp dette:

Microsoft Excel

Rediger Vis Sett inn Formater Verktøy Data Verktøy Hjelp

Ark1 10 100%

D6 Moss byrett

	B	C	D	E
	Rettsinstans	Dato	klokken	Beskjed
7	Nordmøre herredsrett	05 jun	Kl. 13.30	Jan Erling Lied er interessert. Skal svare snart.
21	Sorenskriveren i Holt	05 jun	Kl. 15.27	Opptatt med å skrive dom.
31	Sorenskriveren i Midthordland	07 jun	Kl. 11.48	Har ikke tid
33	Sorenskriveren i Orkdal	07 jun	Kl. 14.43	Purring 28.06 - i retten - prøv fredag klokken 12.30 VIL IKKE
43	Sorenskriveren i Salten	07 jun	Kl. 14.54	Ikke til stede. Snart tilbake. VIL IKKE
64	Sorenskriveren i Ytre Follo	05 jul	Kl. 14.05	Har reist på ferie uten å gi noen beskjed
65				
67				
68				
69				
70				
71				
72				
73				
74				
75				
76				

6 av 64 poster funnet

Da ble det mye lettere å holde oversikt over materialet og resultater til enhver tid. Telefonloggen er veldig enkel å bruke, men likevel svært effektiv.

3.0 Systematisering av resultatene

3.1 Internasjonal del

Da vi etterhvert begynte å få inn straffeutmålingen fra de ulike landene, hadde vi allerede laget ferdig en database i regneark (Excel) som svarene ble lagt inn i etterhvert. Det så slik ut:

Land	Sak nr.	Sak 1	Sak 2	Sak 3	Sak 4	Sak 5	Sak 6
Norge	Lovbrudd	Naskeri	Fart	Uaktsomt drap	Nark	Nark	Legems
Finland		15 dagsbøter	30 dagsbøter	Feng. 3 år	Feng. 2 år, 10 mnd.	Feng. 9 år	30 da
Danmark		Bot kr. 1000	Bot kr. 1700	Feng. 1 år - 5 års kjøreforbud	Feng. 8 mnd.	Feng. 8 år	Feng.
Tyskland		Bot kr. 400	Bot kr. 800 + to mnd. kjøreforbud	Feng. 1,5 år + to års kjøref.	Feng. 5 år	Feng. 6 år	Samf.
Nederland		Bot kr. 1000	Bot kr. 1500	Feng. 2,5 år + 3 års kjøref.	Feng. 1 år 6 mnd	Feng. 2,5 år	Bot kr
Sverige		80 dagsbøter	Bot kr. 900	Feng. 1 år	Feng. 4 til 5 år	Feng. 10 år	Overfo
Gj.snitt		Bot kr. 1100	Bot kr. 2180	Feng. 18 måneder	Feng. 37 mnd	Feng. 91 mnd	
		N + 900	N + 3820 altså mer enn dobbelt	N = snitt	N + 11 mnd	N + 29 mnd	N + (e
Canada		Ingen straff	Bot kr. 2700	Feng. 2 til 5 år	Feng. 6 mnd til 2 år	Feng. 2 til 4 år	Bet. fe

Det var tydelige sprik i straffene, men resultatene måtte likevel gjøres klarere. Vi måtte på en måte operasjonalisere problemstillingen på en slik måte at resultatene sa oss noe mer direkte. Det ble gjort ved å regne ut gjennomsnittsstraffen i hver enkelt av de syv sakene. Deretter så vi hvordan Norge lå i forhold til gjennomsnittet.

Resultatene viste oss at Norge faktisk ikke straffer så mildt som vi har trodd. I syv av de ti sakene er det ingen som straffer strengere enn oss. Dette dannet grunnlaget for saken "Norge straffer strengest" som sto på trykk søndag 15. juli.

3.2 Nasjonal del

Vi forventet mange svar, og gjorde på forhånd klart for et dokumentsystem som vi også tidligere har brukt i store prosjekter. Det går i korthet ut på å lage en dokumentoversikt i et regneark (Excel). Det viktigste er at hvert enkelt dokument har et dokumentnummer som gjør det enkelt å finne tilbake til. Det gjør det også mulig å søke etter domstoler, finne hvilket dokumentnummer domstolen har, og deretter finne det dokumentet domstolen sendte oss. Et slikt system ville gjøre det enkelt å etterprøve resultatene, og det ville øke troverdigheten til undersøkelsen.

Regnearket ble også brukt som database for resultatene. Ved å sette opp sakene ved siden av hverandre var det enkelt å se likheter og forskjeller.

Det kom langt færre svar enn vi hadde forventet, selv etter intens innsats på telefon fikk vi ikke inn mer enn 18 svar av landets 87 by- og herredsretter. Det satt oss i en vanskelig situasjon. Lav svarprosent gjorde det vanskelig å bruke resultatene. På dette tidspunktet tok vi kontak med førsteamanuensis Svein Slettan ved Universitetet i Oslo som da var i siste innspurt med en ny bok om strafferett i samarbeid med en kollega i Justisdepartementet. I tillegg til å forhøre oss om i hvilken

grad resultatene vi hadde fått inn var interessante også fra en juridisk synsvinkel, fikk vi også innspill til hvordan undersøkelsen kunne presenteres til tross for lav svarprosent. Vi bestemte oss etter dette for å trykke de resultatene vi hadde fått inn, men samtidig være svært bevisste på å ikke utgi tallene for å være mer enn de faktisk er. Vi presenterte dem som forskjeller mellom de domstolene som hadde sendt inn sine svar, ikke som en endelig fasit på forskjeller mellom alle norske domstoler.

4.0 Spesielle metodeproblemer

Det er et problem som alltid kommer tilbake når vi skal sammenligne straffer, og det er at sakene vi sammenligner ikke kan sammenlignes. Derfor blir også resultatet ikke ansett som troverdig. Det var bakgrunnen for at det ble valgt fiktive saker med gitte premisser som derfor per definisjon er helt like. I utgangspunktet kan vi dermed si at eventuelle forskjeller forårsakes av at juristene vurderer sakene ulikt, eller at de tolker loven ulikt. Begge deler er interessante, fordi det indikerer at straffen for et lovbrudd straffes ulikt etter hvilken dommer som tilfeldigvis er på jobb den dagen, eller hvor i landet lovbruddet ble begått.

Likevel må vi stille oss spørsmål ved om det er noe i undersøkelsen som i seg selv kan bidra til å frembringe slike ulikheter. Altså om ulike resultater betyr svakheter i undersøkelsen, eller måten den ble gjennomført på, og bare det.

Vi mener det er forhold ved denne undersøkelsen som kan frembringe slike ulikheter, men at disse ikke er så viktige at de bør ha avgjørende betydning. Domstolene vurderte nok henvendelsen fra Aftenposten på veldig ulik måte fra sted til sted. Enkelte dommere ble interessert, og ville teste seg selv opp mot andre for å se hvor de ligger. Disse utgjør et lite mindretall. De aller fleste var i utgangspunktet lite interessert, ikke minst fordi det å besvare vår henvendelse betydde arbeidstid for dem, tid de fra før hadde svært lite av. Det kan tenkes at enkelte dommere har feilvurdert betydningen av sitt eget svar, og "dømt" sakene veldig hurtig, nærmest som venstrehåndsarbeid. I den grad det er tilfelle, vil deres besvarelser ikke være det samme som den dommen de hadde kommet frem til i retten ved en tilsvarende sak. Det siste er det vi ønsket å komme så nær som mulig.

Når vi hevder at ulikhetene neppe er et resultat av et slikt venstrehåndsarbeid, er det fordi vi tviler på at dommere vil sende signerte juridiske besvarelser til Aftenposten (eller et annet presseorgan) uten å kunne stå for innholdet i det de skriver. Vi tror at resultatene er et resultat av at dommerne rett og slett har vurdert sakene ulikt, eller at ikke alle er like oppdatert på rettspraksis.

Undersøkelsen som nå er satt i gang ved Universitetet i Oslo for å finne ut om forskjellene er reelle, vil ikke bruke tenkte tilfeller. Undersøkelsen vil i stedet ta utgangspunkt i dommer som kan sammenlignes. Et problem med en slik metode, er at saker aldri er helt like. Selv om saksforløpet er ganske likt, vil det være ulikheter i gjerningspersonens bakgrunn som kan spille inn både i formildende og i skjerpene retning. Eksempler på slike forhold er hvorvidt gjerningspersonen er tidligere straffet eller ikke.

De ti tenkte kriminelle tilfellene som undersøkelsen er fundamentert på, har også svake sider ved seg som vi ideelt sett skulle unngått. Det viktigste er kanskje valget av kriminelle hendelser. De to drapene kan illustrere problemet. Det ene har svært mange formildende omstendigheter i seg; det andre er så langt det er mulig å komme i motsatt ende av skalaen. Vi skulle egentlig ønsket oss sammenligning av et "vanlig" drap. Det kunne sagt mer om straffenivået enn de to som her er brukt. Vi kommer tilbake til dette under punkt 6.0.

5.0 Oppfølging etter publisering

Det prinsipielt viktige å få reaksjoner på, var ulikheten i straffer etter hvor i Norge man dømmes. Spesielt voldtektssaken var interessant, ettersom straff for voldtekt hadde vært veldig mye omtalt i mediene de siste årene, og dessuten fordi paragrafen som brukes til å straffe voldtekt var endret av Stortinget ikke så mange månedene i forkant av vår undersøkelse. Endringen besto blant annet av at

minstestrafen ble hevet til to år. Til tross for at den voldtekten som beskrives i en av våre tenkte saker er en svært grov voldtekt, la flere domstoler seg på minstestrafen eller rett over. Derfor ble det naturlig å få reaksjoner fra lederen i justiskomiteen på Stortinget. Videre oppfølging ble laget med assisterende riksadvokat, dommere og advokater i tillegg til justispolitikere. Det endte med justisministerens løfte om finansiell støtte til en full gjennomgang av domstolenes avgjørelser som nå altså er i gang.

Fordi første artikkel stod på trykk midt i fellesferien, var det vanskeligere enn vanlig å få tak i justispolitikere, riksadvokat, dommere m.m. til å kommentere artikkelen. Definitivt et problem at vi måtte presse politikere til å kommentere artikkel de ikke har lest, men som de bare får en svært kjapp innføring i. Et annet problem var at de aller fleste dommere var meget skeptiske til holdbarheten i undersøkelsen – det vil si – de demonstrerte med stor tydelighet at de ikke likte artikler som setter fokus på deres arbeid. Derfor ville få uttale seg, og dommerforeningens leder Erik Elstad var mildt sagt fāmælt da vi forsøkte å få kommentarer til forslaget om en gjennomgang av domstolene.

6.0 Neste gang, så....

Det ville helt klart vært en fordel om vi på forhånd hadde gjort en avtale med journalistene i de andre avisene for å sikre at vi ikke gikk glipp av deres potensielt gode oppfølgingsartikler – som kunne gitt oss ideer til andre vinklinger. Noe av årsaken kan være at et planlagt samordningsmøte i Helsingfors kort tid før felles publiseringsdato ikke ble gjennomført fordi en rekke deltagere meldte forfall. Til slutt var det bare tre aviser igjen. Da ble det avlyst. Erfaringen viser nok at vi skulle gjennomført dette møtet likevel.

Samarbeid mellom aviser i ulike land viste seg å fungere ganske bra, men det er viktig at journalistene er ganske samkjørte når det gjelder hvor mye de ønsker å legge i prosjektet. Dette prosjektet viste tydelig at ikke alle la like stor vekt på sin egen deltagelse, og det ble derfor desto hardere for andre som ved en anledning måtte finne en erstatte, og som gjentatte ganger måtte mase på andre for å bli ferdige. Dette er det umulig å vite på forhånd hvis man ikke kjenner journalistene, men et prosjekt som dette gir definitivt godt grunnlag for et nytt samarbeid en annen gang.

For den norske delen er lærepenge helt klart at vi skulle ha gitt domstolene bedre tid. Vi undervurderte sannsynligvis det arbeidspresset som mange dommere er under, spesielt ved sorenskriverkontorene. Hvis vi hadde undersøkt bedre i forkant, hadde vi trolig satt en lengre frist på besvarelsen. Da hadde vi nok fått flere svar. Men det er likevel mange svar vi aldri hadde fått, ettersom dommerne her var direkte motvillige til å stille opp i alt som lukter av sammenligninger.

En veldig viktig lærdom er konstruksjonen av tenkte kriminelle hendelser. Hvis man skal lage tenkte saker, er det ytterst viktig at den som skal lage dem bruker mye tid på undersøkelser i forkant. For oss var det et ytterligere problem ved at sakene var laget ut i fra en finsk juridisk virkelighet. Like caser er naturligvis en forutsetning for å kunne sammenligne, men de ti burde vært mer gjennomarbeidet og mer representative for de kriminelle hendelsene vi ønsket å undersøke, som vist med eksempelet drap.